

MENEJMENTNING OB'YEKTI VA SUB'YEKTI, ULARNING O'ZARO ALOQADORLIGI

Nabiyev G'ulom Abdusalomovich

Qarshi Davlat Universiteti Iqtisodiyot fakulteti dekani PhD dotsent

e-mail gulomjonnabiev@mail.ru Tel +998918100808

Annotatsiya. Mazkur maqolada menejmentning ob'yekt va sub'yekt tushunchalari, ularning mohiyati hamda o'zaro bog'liqligi yoritilgan. Ob'yekt sifatida boshqariladigan resurslar va jarayonlar ko'rib chiqilgan, sub'yekt esa boshqaruv jarayonini amalga oshiruvchi shaxs yoki guruh sifatida tavsiflangan. Shuningdek, ob'yekt va sub'yektning samarali hamkorligi orqali tashkilot maqsadlariga erishish masalasi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Menejment, ob'yekt, sub'yekt, boshqaruv, teskari aloqa, resurslar boshqaruvi, 463trategic rejalashtirish.

ОБЪЕКТ И СУБЪЕКТ УПРАВЛЕНИЯ, ИХ ВЗАИМОСВЯЗЬ

Аннотация. В статье рассматриваются понятия объекта и субъекта управления, их сущность и взаимосвязь. Управляемые ресурсы и процессы рассматриваются как объекты, а субъект описывается как лицо или группа, осуществляющие процесс управления. Также был проанализирован вопрос достижения организационных целей посредством эффективного взаимодействия объекта и субъекта.

Ключевые слова: Менеджмент, объект, субъект, управление, обратная связь, управление ресурсами, стратегическое планирование.

OBJECT AND SUBJECT OF MANAGEMENT, THEIR INTERRELATION

Abstract. The article examines the concepts of object and subject of management, their essence and interrelation. Managed resources and processes are considered as objects, and the subject is described as a person or group implementing the management process. The issue of achieving organizational goals through effective interaction of the object and the subject was also analyzed.

Keywords: Management, object, subject, management, feedback, resource management, strategic planning.

KIRISH

Mazkur maqola menejment nazariyasining asosiy tamoyillari va amaliyotini tahlil qilish orqali yozilgan. Ob'yekt va sub'yektning mohiyati, shuningdek, ularning boshqaruv jarayonidagi roli bo'yicha ilmiy manbalar o'rganildi. Tahlil davomida

menejment jarayonining asosiy bosqichlari, resurslar boshqaruvi va teskari aloqa mexanizmlari ko'rib chiqiladi. Bozor iqtisodiyotida turli mulkchilikka asoslangan minglab korxonalar faoliyatini tasavvurga sig'dirish qiyin emas. Korxonalar faoliyatini u yoki bu darajadagi boshqaruvini tashkil etish, shu korxona rahbarining boshqaruv qobiliyatiga bog'liq. Uning qobiliyati esa menejment sohasidagi bilimlarni qanchalik darajada egallanganligi bilan o'lchanadi. Shu nuqtai nazardan menejment so'zi bizning hayotimizda bozor iqtisodiyoti bilan bog'liq kirib kelgan so'zlar qatoridan joy oldi.

Menejment inglizcha («management») so'z bo'lib, u o'zbek tilida – boshqarishni idora qilish, tashkil etish, rahbarlik qilish ma'nolarini anglatadi. Bozor iqtisodiyotida korxonalarni boshqarish shakli hisoblanadi. Menejment inson hayotidagi iqtisodiy-ijtimoiy sohalarni ishbilarmonlik asosida tashkil etish hamda boshqarishni bildiradi.

Inglizcha «menejment» so'zi, boshqaruv degan ma'noni anglatasa-da, dastlab asov otlarni tushovlash ma'nosini bildirgan. Keyinchalik bu atama ikki gildirakli aravaga nisbatan qo'llanila boshlangan. Bugungi kunda esa gap odamlarni, jamoalarini boshqarish xususida boryapti. Bu o'rinda odamlar mehnati, xohish irodasidan foydalanib mo'ljalidagi maqsadlarga erishish tushuniladi. Lekin menejmentni faqat odamlarni boshqarish jarayoni deb tushunmaslik kerak. Ingliz tilida «Menejment» so'zining ma'nosi nihoyatda murakkab. Ingliz tilining fundamental Oksford lug'atida bu so'zning quyidagi talqinlarini uchratish mumkin:

odamlar bilan muomala qilish
usuli, tarzi

hokimiyat va boshqaruv san'ati

ishbilarmonlikning o'ziga xos turi

ma'muriy vazifa

Shunday qilib, «Menejment» atamasi quyidagi ma'nolarni anglatadi:

boshqaruv;

inson organidagi bilimlar
sohasi:

boshqaruvni amalga
oshirganlarning ijtimoiy
qatlami.

Menejment – bu professional faoliyatning mustaqil qo'rinishi bo'lib, bozor sharoitida firmaning ixtiyoriy xo'jalik faoliyati natijasida moddiy va mehnat resurslardan unumli foydalanib mo'ljallangan maqsadga erishishdir.

Bu maqsadga menejment iqtisodiy mexanizmining prinsiplari va usullari asosida erishiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, menejmentning ob'yekt va sub'yekt elementlari quyidagicha tavsiflandi:

1. **Menejmentning ob'yekti:**

- Inson resurslari: xodimlar va ularning ish samaradorligi.
- Moliyaviy resurslar: strategiya va byudjet boshqaruvi.
- Material resurslar: texnologiya va xomashyo.
- Informatsion resurslar: ma'lumotlar bazasi va axborot oqimlari.
- Vaqt: loyihalarni amalga oshirish muddatlari.

2. **Menejmentning sub'yekti:**

- Rahbarlar: tashkilot yoki bo'lim boshliqlari.
- Boshqaruv guruhlar: menejerlar va strategiya rejalashtiruvchilar.
- Tashqi ekspertlar: konsultantlar va maslahatchilar.

3. **O'zaro aloqadorlik:**

- Ma'lumot almashinuvi: sub'yekt ob'yekt holatini tahlil qiladi.

- Rejalashtirish: sub'yekt 466trategic qarorlarni ishlab chiqadi.
- Monitoring: sub'yekt ob'yektning holatini kuzatadi va baholaydi.
- Teskari aloqa: ob'yekt sub'yektga qarorlarning natijalarini aks ettiradi.

Boshqarish so'zi keng ma'noda ishlatiladi, masalan: davlatni boshqarish, mashinani boshqarish, biron bir 466trategi jarayonni boshqarish va hokazo. Menejment so'zi esa asosan firma darajasida bozor sharoitida ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni boshqarishda ishlatiladi. Menejment har hil mustaqillikga ega bo'lgan ishlovchilarni o'z ichiga birlashtiradi, ya'ni muhandislarni, loyihachilarni, iqtisodchilarni, statistlarni, psixologlarni, buxgalterlarni. Ana shularni hammasining faoliyatini menejer boshqaradi. Menejer ishlayotgan firmaning kapitaliga mulkdorlikdan erkin, demak u firmaning aksiyasiga ega bo'lishi yoki ega bo'lmasligi mumkin. Menejmentning ta'rifini berganda firmaning xo'jalik faoliyati quyidagilarda namoyon bo'ladi:

iqtisodiyotning ixtiyoriy tarmog'ida, ya'ni sanoat korxonalarida, bankda, transportda va h.k.

firmaning ixtiyoriy faoliyat doirasida, ya'ni ishlab chiqarishda, ilmiy izlanishda, moliyada, ta'minotda va h.k.

Firma xo'jalik faoliyatining maqsadi ishlab chiqarish jarayonini kerakli bo'lgan hamma resurslar bilan ta'minlash va texnik davrni (siklni) tashkillashtirishdir, bu degani ilmiy izlanishlar natijalarini ishlab chiqarishga tadbik qilish, ishlab chiqarish texnologiyasini yaratish va takomillashtirish, mahsulotning sifat darajasini ko'tarish, tijorat ishlarini amalga oshirish, tovar harakati amallarini bajarish, har hil hisob-kitoblarni amalga oshirish, ishlab chiqarish jarayonini moddiy texnik ta'minlash, moliya resurslari bilan ta'minlash va boshqalar. Menejmentning asosiy masalalaridan biri – firmaning maqsadlarini yaqin yoki uzoq kelajakga, ya'ni istiqbolga mo'ljallash. Buning uchun firmaning imkoniyatini baholash va resurslar bilan ta'minlanganligini bilish zarur.

Moddiy va mehnat resurslaridan rasional foydalanish natijasida minimal harajat va maksimal samaradorlik bilan boshqarish jarayonida o'zaro hamkorlik qilayotgan kishilar yoki guruhlar maqsadga erishishi mumkin. Xo'jalik faoliyati

jarayonida paydo bo'ladigan ijtimoiy-iqtisodiy, texnik, ijtimoiy-psixologik masalalarni yechish uchun menejment o'zining xususiy iqtisodiy mexanizmiga ega.

Menejmentning ana shu iqtisodiy mexanizmi 3 qismdan iborat:

firma ichidagi boshqarish;

ishlab chiqarishni boshqarish;

xodimlarni boshqarish.

Iqtisodiyotni boshqarish – bu muayyan doirada tashkilotlar, muassasalar, korxonalar va firmalarni boshqarish tushuniladiki, bunda mehnat jamoasi, personal (xodimlar) va ishchilarni boshqarish o'ziga xos muhimlikni bildiradi.

Iqtisodiyotni boshqarishning ana shunday muhim qismi menejment sohasi bilan bog'liq.

Menejment barcha turdagi resurslarni (ya'ni tabiiy, mehnat, moliyaviy va hokazo.) samarali biriktib, foyda olishni bilish, uni ko'paytirish bilan bog'liq soha bo'lganligi tufayli uchta jihat bo'yicha to'g'ri tanlovni va ishchan qaror qabul qilinishini talab etadi.

Xarajat – bu mahsulot ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, tovarni sotish va xodimlarga to'lash uchun sarflanadigan mablag'lardir. Uning tarkibiga:

- mahsulot (yoki xizmat) tannarxi,
- ma'muriy xarajatlar,
- ijara va foiz to'lovlari,
- ish haqi,
- soliqlar kiradi.

Naf – bu mahsulot yoki xizmatlarning iste'molchilarga qanchalik darajada ijobiy natija keltirishidir. Haridornig harid qilish aniqligi tovarning naflilik darajasining qanchalik yuqoriligidan kelib chiqadi.

Baho – bu tovar va xizmatlarning pulda ifodalangan qiymatidir. Baho ikkita asosiy vazifani bajaradi:

- resurslar iste'molini cheklash imkonini beradi;
- ishlab chiqarish uchun turtki bo'lib xizmat qiladi.

Foydaga ta'sir etuvchi bu uch omilning mohiyatini tushungan boshqaruvchigina tanlovni to'g'ri amalga oshirishi va ishchan qarorni qabul qila

olishi mumkin. Menejer xarajatlarni minimallashtirishga, mahsulotning naflilik darajasini belgilash bilan birga uning bahosini to'g'ri belgilashi lozim.

Kundalik hayotimizda menejment va menejer so'zlari juda ko'p qo'llaniladi. Dastlab menejment fan sifatida AQShda paydo buladi. Menejment — bu boshqaruv, ya'ni resurslarni, odamlarni boshqarish, samarali faoliyat olib 468trateg va foyda olishni bilish, uni ko'paytirish jarayonidir. Shu nuqtai nazardan boshqaruv bu o'ziga xos yuksak san'at va mahoratni talab qiluvchi tanlov, shu tanlov asosida qaror qabul qilish va uning bajarilishini nazorat qilishdir.

MUHOKAMA (DISCUSSION)

Menejmentning ob'yekt va sub'yekti o'rtasidagi samarali hamkorlik tashkilot maqsadlariga erishish uchun muhim ahamiyatga ega. Sub'yekt tomonidan qabul qilingan qarorlar ob'yektga bevosita ta'sir ko'rsatadi va natijalar orqali tashkilot faoliyati optimallashtiriladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, teskari aloqa jarayonini yaxshilash orqali boshqaruv jarayonining samaradorligini oshirish mumkin.

Menejment fani bu — boshqaruvchiga tanlovni to'g'ri amalga oshirishni va oqil qarorni qabul qilishni o'rgatuvchi fandir. Uning asosiy maqsadi bozor munosabatlari sharoitida barcha bo'g'inlarda samarali ishlay oladigan yuqori malakali boshqaruvchilarni tayyorlashdan iborat. Shundan kelib chiqib, menejment quyidagilarni o'rganadi:

boshqarish nazariyasi va amaliyoti;

boshqarish ob'yekti va sub'yekti;

boshqarish prinsipi va usullari;

boshqarish madaniyati;

menejer va uning fazilatlari;

menejer reytingi;

boshqarishda kirishuvchanlik va qaror qabul qilshi;

boshqarish funksiyalari;

xodimlarni boshqarish;

ishlab chiqarishni boshqarish;

samaradorlikni boshqarish;

o'z-o'zini boshqarish;

hududiy boshqarish va hokazolar.

Fanning predmeti boshqaruv jarayonidagi kishilarning munosabatlarini, boshqaruv qonunlari, tashkiliy tarkibi, texnika texnologiyasini o'rganishdan iborat. Menejment ob'yekti haqida so'z yuritganda, eng avvalo, ob'yekt so'zining lug'aviy ma'nosiga e'tibor berish kerak bo'ladi. Shu ma'noda ob'yekt – bu: bizdan tashqarida va bizning ongimizga bog'liq bo'lmagan holda mavjud bo'lgan borliq, voqyelik, moddiy dunyo, mavjudot;

Kishi faoliyati, diqqat-e'tibori qaratilgan hodisa, narsa, shaxs;

Xo'jalik yoki mudofaa ahamiyatiga ega bo'lgan korxona, qurilish, ayrim uchastka va shu kabilar.

Demak, ob'yekt tushunchasi mikro voqyelikdan (kishi va uning faoliyatidan) tortib, to makro voqyelik (moddiy dunyo, jamiyat) darajasigacha bo'lgan ma'noni o'z ichiga oladi. Masalan, «haydovchi o'z mashinasini boshqara ololmaganligi sababli u yo'ldan chiqib ketgan». Bu yerda boshqaruv ob'yekti bo'lib mashina hisoblanadi. Yoki, «u kishi o'zini juda yaxshi boshqara oladi». Bu yerda boshqaruv ob'yekti bo'lib, kishi, shaxs hisoblanadi. Futbol komandasi yoki suv kemasi harakatini boshqarish, tuman, shahar, viloyat, mamlakatni boshqarish va hokazolar menejmentning yoki boshqarishning ob'yektlaridir. Biror narsaga o'zining ta'sirini o'tkazuvchi, yoki uning qatnashuvi ta'siridagi qandaydir sabab yoki omillarni sub'yekt deb ataymiz. Masalan boshqarish ishini bajaruvchi idoralar va ularning rahbarlari menejmentning sub'yekti, ya'ni boshqaruv organlari yoki menejerlar – boshqaruvchilar bo'lib hisoblanadi. Shunday qilib har qanday hodisa yoki jarayon negizi boshqariladigan ob'yekt va boshqariluvchi sub'yekt tizimlaridan tashkil topadi. Menejment ob'yektlari: Mamlakat, viloyat, tuman, konsern, korxona (firma), korporasiya, xodimlar, ishlab chiqarish va boshqalar. Menejment sub'yektlari esa ularni boshqaruvchilari hisoblanadi.

XULOSA

Har bir ishchining ijodiy faolligi, sodiqligi va malakasini oshirish tufayli kadrlar salohiyatidan samarali foydalanish, ishlab chiqarishni boshqarish va texnika-texnologiya bazasini rivojlantirish orqali ishlab chiqarish jarayonini tashkil etish yo'li bilan firma faoliyatida daromad olish yoki foyda ko'rishni ta'minlash

menejment fanining tub maqsadini bildiradi. Shuningdek, firmani muvaffaqiyatli boshqarish, biznesda ichki va tashqi muhit ta'siriga xos rahbarlikni olib 470trateg, tashkilotdagi kelishmovchilik masalalarini hal etish ham menejment fanining ana shunday maqsadlaridandir. Moddiy va inson resurslariga ega bo'lgan holda, iste'molchilarning ehtiyojlarini hisobga olib, xizmat ko'rsatish va tovarlar ishlab chiqarishni tashkil etish hamda bozor muhitida korxona faoliyatining rentabelligini va uning barqaror holatini ta'minlash menejmentning eng asosiy vazifalaridan hisoblanadi.

Menejment vazifalariga quyidagilarni kiritish mumkin:

- ishlab chiqarishni avtomatlashuvini ta'minlash va yuqori malakali ishchilardan foydalanishga o'tish;
- yaxshi mehnat sharoitlarini yaratish va yuqori ish haqini belgilash yo'li bilan firma xodimlari ishini rag'batlantirish
- firmaning samarali faoliyati uchun doimiy nazorat o'rnatish, firmaning barcha bo'limlaridagi ishlarni muvofiqlashtirish;
- doimo yangi bozorlarni izlash va o'zlashtirish;
- firmalarni rivojlantirishda aniq maqsadlarni belgilash;
- maqsadlar ustivorligini, ularning ketma-ketligi va qabul qilingan qarorlar izchilligini aniqlash;
- firmalarni rivojlantirishdagi strategiyani – xo'jalik yuritish masalalari va ularni hal etish yo'llarini ishlab chiqish;
- turli vaqt davrlarida belgilangan muammolar yechimini hal etish uchun chora-tadbirlar tizimini ishlab chiqish;
- zarur resurslar va ular bilan ta'minlash manbalarini aniqlash;
- belgilangan vazifalarni bajarish borasida nazorat o'rnatish.

Ishlab chiqarish jarayonini tashkil etish, tartibga solish, muvofiqlashtirish, nazorat qilish va belgilangan maqsadlarning qanchalik darajada muvaffaqiyatga erishganligini bozor muhitining o'zi baholaydi. Ishlab chiqarish masshtabining kengayishi, ta'minotda resurslar hajmining ortib borishi bilan boshqaruv vazifalari ham murakkablashib boradi. Menejmentning ob'yekt va sub'yekti boshqaruv tizimining ajralmas qismlaridir. Ularning o'zaro bog'liqligi va hamkorligi

tashkilotning 471trategic maqsadlariga erishishiga imkon beradi. Ushbu maqolada keltirilgan tahlil natijalari boshqaruv jarayonlarini takomillashtirishga yo'naltirilgan tavsiyalarni ishlab chiqishda qo'llanilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Набиев Р.А. Менеджмент: учеб. пособие.-М.: Финансы и статистика, 2009.-368 с.
2. Narkulovich, D. O. (2023). WAYS OF PREPARING STUDENTS FOR RATIONAL ORGANIZATION OF WORK IN THE PROCESS OF PEDAGOGICAL EDUCATION. Conferencea, 115-118.
3. Komandishenko YE.F. Atr menejment;: darslik / YE.F. Komandishenko - M. INFRA-M, 2019 y, 107 bet.
4. Li Se-Ung. XXI asr art menejmenti / Li Se-Ung. Siyosiy ensiklopediya, -M. Progress, 2018 y, 75 bet.